

Laukinių gyvūnų laikymas aptvaruose Lietuvoje: 2011–2019 metų apžvalga

Kristina Puškoriūtė, Jolanta Stankevičiūtė

Vytauto Didžiojo universitetas

Įvairios paskirties laukinių gyvūnų aptvarai ir voljerai yra gana populiarūs visoje Europoje. Lietuvoje 1998 m. buvo patvirtinta „Aptvarų ir voljerų laukiniams gyvūnams laikyti steigimo ir naudojimo tvarka“ ir tų metų pabaigoje jau veikė 9 laukinių gyvūnų aptvarai. Pastarąjį dešimtmetį laukinių gyvūnų laikymas nelaisvėje Lietuvoje susilaukia vis didesnio susidomėjimo, nes dauguma laikomų gyvūnų rūšių nėra ypač reiklūs laikymo sąlygoms, be to, šiuos gyvūnus auginantys asmenys Lietuvoje, nėra stipriai varžomi reglamentuojančiais teisės aktais. Tinkamiausi mūsų krašto sąlygomis nelaisvėje laikyti, geriausiai prisitaikantys laukiniai gyvūnai yra taurieji elniai bei danieliai, tačiau laikymo aptvaruose kriterijus atitinka ir daugiau laukinių gyvūnų. Tyrimo tikslas – išnagrinėti skirtingose Lietuvos aplinkos apsaugos agentūrų kontroliuojamose teritorijose 2011–2019 metais nelaisvėje laikomų laukinių žvėrių gausą bei atlikti retrospektyvinį aptvarų skaičiaus vertinimą. Nustatyta, kad iki 2019 m. Aplinkos apsaugos departamento (AAD) Gyvosios gamtos licencijavimo skyrius yra išdavęs 1165 leidimus laikyti laukinius gyvūnus nelaisvėje, tačiau įvertinus panaikintų leidimų skaičių ir kt. aspektus, veiklą vykdančių aptvarų savininkų šiuo metu yra apie 450.

Laukiniai gyvūnai, aptvarai, voljerai, aplinkos apsaugos departamentas (AAD).

Įvadas

Lietuvoje laukinių gyvūnų laikymas aptvaruose žinomas jau nuo XIV amžiaus. Šią, daugiausia kilmingų žmonių, didikų veiklą rodo istoriniai šaltiniai. Žvėrys viduramžiais buvo laikomi nelaisvėje kaip maisto šaltinis, taip pat dėl pramoginės medžioklės arba didybės ir turtų demonstravimo savo luomo tarpe. Iki mūsų laikų bene plačiausiai kalbama apie dabartinę Vilniaus miesto dalį – Žvėryną. Nuo XVI iki XIX a. vidurio šie plotai priklausė Radviloms, kurie čia turėjo žvėrių medžioklės rezervatą (Bumblauskas, 2005). Pastarąjį šimtmetį besikeičiant visuomeninėms santvarkoms laukiniai gyvūnai aptvaruose Lietuvoje buvo laikomi dėl įvairių priežasčių, tačiau jų skaičius nebuvo didelis. 1938 m., prof. T. Ivanausko iniciatyva įkurtas pirmasis valstybinis zoologijos sodas. Po antrojo pasaulinio karo, atsigavus šalies ūkui vėl buvo kuriami laukinių gyvūnų aptvarai (Baltrūnaitė, 1998). Po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1991 m., praėjus septyneriems metams – 1998 m. buvo patvirtinta „Aptvarų ir voljerų laukiniams gyvūnams laikyti steigimo ir naudojimo tvarka“. Tais pačiais metais Lietuvoje buvo įkurta Elnių augintojų asociacija, kuri netrukus buvo priimta į Europos elnių augintojų asociacijos federaciją FEDFA, o tų pačių metų pabaigoje Lietuvoje jau veikė 9 laukinių gyvūnų aptvarai.

Ne visada aptvarų steigėjai žino, kokia atsakomybė gali kilti laikant laukinius gyvūnus nelaisvėje. Netinkamos laikymo sąlygos laukiniams gyvūnams gali padaryti neigiamą poveikį. Svarbiausi aspektai – tinkamas šėrimas ir aptvaro įrengimas, pasirenkant tvirtas medžiagas, užtikrinančias, jog gyvūnai neištrūktų į laisvę bei į aptvarą nepatektų kitų rūšių gyvūnai (Pėtelis, Brazaitis, 2005).

Naujų laukinių žvėrių aptvarų steigėjams nelengva išvengti klaidų, o kadangi patirtis dažniausiai atsiranda iš praktikos, šios srities tyrimai ir informacijos sklaida turi svarbią reikšmę ateities projektams.

Pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje laukinių žvėrių aptvarų sparčiai daugėja, todėl svarbu žinoti kokios žvėrių rūšys auginamos dažniausiai ir ar yra šios veiklos teisinio reguliavimo spragų.

Tyrimų tikslas – išnagrinėti Aplinkos apsaugos departamento skirtingų valdybų kontroliuojamose teritorijose 2011–2019 metais nelaisvėje laikomų laukinių žvėrių gausą, atlikti retrospektyvinį aptvarų skaičiaus vertinimą bei dinaminį jų kitimą.

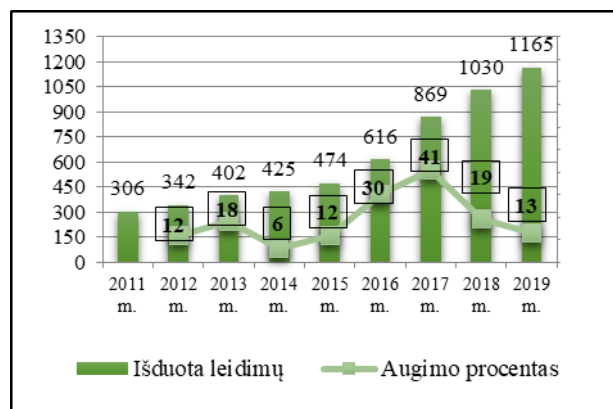
Tyrimų metodika

Mokslinės literatūros analizė, oficialių dokumentų ir ataskaitų analizė, anketinė apklausa, lyginamoji analizė.

Rezultatai ir aptarimas

Pagal Aplinkos apsaugos departamento, Gyvosios gamtos licencijavimo skyriaus pateiktus duomenis per dvidešimtmetį, t. y. iki 2019 pabaigos, Lietuvoje buvo išduoti 1165 leidimai laikyti laukinius gyvūnus nelaisvėje.

Vertinant registruotų leidimų skaičių retrospektyviškai nustatyta, kad per pastaruosius 9 metus, jų skaičius padidėjo beveik tris kartus (1 pav.).



1 pav. Išduotų leidimų laikyti laukinius gyvūnus nelaisvėje dinamika 2011–2019 m.

Fig. 1. Number of permits for keeping wild animals in captivity 2011–2019

Analizuojant 2011–2019 m. duomenis, matyti, kad didžiausias leidimų laikyti laukinius gyvūnus aptvaruose išdavimo šuolis Lietuvoje įvyko 2017 metais. Vien per tuos metus išduoti 253 nauji leidimai, palyginimui 2011–2015 metais išduodamų leidimų skaičius kasmet vidutiniškai svyravo 23–60 ribose (1 pav.). Įvertinus jų skaičiaus dinamiką skirtingose Aplinkos apsaugos departamento kontroliuojamose teritorijose nustatyta, kad daugiausia leidimų išduota AAD Šiaulių valdybos kontroliuojamoje teritorijoje. Be to, Šiaulių valdybos kontroliuojamoje teritorijoje leidimų buvo registruojama kasmet kone dvigubai daugiau, nei kitose respublikos valdybų teritorijose.

Išnagrinėjus AAD valdybų leidimų skaičiaus išdavimo

ir aptvarų bei voljerų savininkų pateikiamų ataskaitų duomenis galima matyti faktinį, realiai veiklą vykdančių aptvarų/voljerų savininkų skaičių visuose valdybų kontroliuojamuose Lietuvos regionuose. Duomenų analizė, pagal valdybų pateiktas ataskaitas iš atskirų kontroliuojamų teritorijų parodė kitokią, realią situaciją.

Kasmetinėse ataskaitose kiekvieno išduoto leidimo pastabose yra žymimi duomenys apie faktinį, einamaisiais metais laikomų gyvūnų skaičių. Iš to galima matyti faktinį, realiai veikiančių aptvarų skaičių (1 lentelė). Nustatyta, kad 2018 m. daugiausia, – net 283 leidimai, buvo išduoti Šiaulių valdybos kontroliuojamoje teritorijoje, tačiau realiai veikiančių aptvarų, kuriuose buvo laikomi laukiniai gyvūnai, buvo tik šiek tiek daugiau nei pusė iš jų – 156. Įvertinus ir kitų metų

duomenis galima daryti išvadą, kad Šiaulių valdybos kontroliuojamoje teritorijoje gyventojai labiau nei kitur Lietuvoje domisi laukinių gyvūnų aptvarų veikla, išsiima ją reglamentuojančius dokumentus, tačiau iki galo to neįgyvendina.

Kitose Aplinkos apsaugos departamento valdybų kontroliuojamose teritorijose, pav. Utenos, Panevėžio, Marijampolės išduotų leidimų ir realiai veikiančių aptvarų skaičiaus santykis gana aukštas. Mažiausiai leidimų 2018 m. – 75, buvo Panevėžio, o viso 2016–2018 m. laikotarpiu – Marijampolės valdybos kontroliuojamoje teritorijoje.

2018 m. mažiausiai laukinių gyvūnų aptvarų turinti teritorija buvo Alytaus regionas – 62 aptvarai (išduota leidimų 84), didžiausia – Šiaulių regionas (156 aptvarai).

1 lentelė. Išduotų leidimų ir faktiškai veikiančių aptvarų skaičius Lietuvoje 2016–2018 m.

Table 1. Number of permits issued and actually operating enclosures in Lithuania in 2016–2018

Padaliniai	Galiojančių leidimų skaičius, vnt.			Realiai veikiantys aptvarai (vnt.) su laikomais gyvūnais		
	2016 m.	2017 m.	2018 m.	2016 m.	2017 m.	2018 m.
Alytaus valdyba	89	108	84	70	69	62
Panevėžio valdyba	75	108	75	66	85	65
Kauno valdyba	64	133	108	44	76	85
Šiaulių valdyba	181	260	283	120	161	156
Klaipėdos valdyba	75	127	139	51	83	99
Utenos valdyba	71	139	84	52	97	82
Marijampolės valdyba	72	84	89	51	59	67
Vilniaus valdyba	81	133	141	50	82	89

Nustatyta, kad 2016–2018 metais vidutiniškai kasmet Lietuvoje buvo išduodama apie 150 naujų leidimų laikyti laukinius gyvūnus nelaisvėje. Taip pat nustatyta, kad 2016 m. realiai veikiančių aptvarų ir voljerų Lietuvoje buvo trečdaliu mažiau nei šiai veiklai išduota leidimų. Didžiausias leidimus turinčių, bet veiklos nevykdžiusių savininkų skaičius buvo 2017 m. Galima tik spėti, kodėl minėtais metais beveik pusė (43,73 %) laukinių gyvūnų aptvarų leidimų turėtojų realiai nevykdė veiklos, nors tais metais prašytų ir išduotų leidimų augimas (253 nauji leidimai) buvo didžiausias per visą 2011–2018 metų laikotarpį. 2018 m. skirtumas tarp leidimus turinčių ir realiai veiklą vykdančių aptvarų/voljerų savininkų buvo 364 vnt., taigi realiai laukinius gyvūnus laikančių asmenų buvo šiek tiek daugiau nei trečdalis (35,34 %) nuo visų šią veiklą vykdyti reglamentuojančių leidimų turėtojų.

Lietuvos miškuose, populiariausios gyvūnų rūšys kurios prisitaikiusios prie klimato, mitybos raciono ir aplinkos, yra elniniai žvėrys. Didžioji šios rūšies žvėrių dalis gyvena laisvėje, – miškuose, o didžiausią natūralios populiacijos kiekį sudaro stirnos (*Capreolus capreolus*), briedžiai (*Alces alces*) ir taurieji elniai (*Cervus elaphus*). Mažiausiai laisvėje aptinkama – danielių (*Dama dama*).

Nelaisvėje, aptvaruose – atvirkščiai, auginamų danielių (*Dama dama*) tiriamuoju laikotarpiu, buvo daugiausia ir jų skaičius kasmet sparčiai augo (2 lentelė). 2016 m. šalies aptvaruose buvo laikoma 8026 danieliai, 2018 m. – 10510 danielių. Antroje vietoje pagal gausą aptvaruose laikomų gyvūnų rūšis – taurieji elniai (*Cervus elaphus*).

Taurieji elniai nėra ypač reiklūs pašarams gyvūnai, todėl turintys nederlingus žemės plotus savininkai neretai imasi aptvarininkystės verslo, dažnai jie patys yra medžiotojai.

2 lentelė. Žvėrių ir paukščių skaičiaus dinamika Lietuvos aptvaruose 2016–2018 m.

Table 2. The number of animals and birds in Lithuanian enclosures 2016–2018

	2016 m.	2017 m.	2018 m.
Paukščiai	2577	1664	2114
Danieliai	8026	9253	10510
Muflonai	389	354	501
Dėmėtieji elniai	1338	1230	1113
Stirnos	33	32	16
Taurieji elniai	5228	6311	7473
Dovydo elniai	153	296	324
Stumbrai	28	32	35
Bizonai	91	104	116

Rečiau aptvaruose laikomi paukščiai, dėmėtieji elniai, muflonai, Dovydo elniai, bizonai, stumbrai, mažiausiai – stirnos. Iš Lietuvos Raudonosios knygos gyvūnų aptvaruose daugiausia auginami stumbrai, taip pat lūšys ir didieji apuokai.

Dėmėtųjų elnių auginimas aptvaruose iki šiol neturi didelio susidomėjimo, tam įtakos galėjo turėti jų statuso į invazinę rūšį pakeitimo diskusija Europos komisijoje 2017 m. Šis sprendimas nebuvo priimtas, tačiau dėmėtųjų elnių skaičius aptvaruose tampa vis mažėjantis (2 lentelė). Didžioji dalis dėmėtųjų elnių augintojų juos laikė mėsa savo reikmėms, tik keli ūkiai šių elnių mėsą naudojo komerciniais tikslais.

Elnių augintojų asociacijos nariai 2016 metais laikė apie 5,5 tūkst. elninių gyvūnų. Asociacijos nariai sudarė apie 5 % visų elninių gyvūnų augintojų, o tai sudarė apie 39 % visų Lietuvoje auginamų elninių žvėrių. Literatūroje randami duomenys, kad 2017 m. iš viso aptvaruose šalies ūkiuose gyveno 495 laukinių elninių gyvūnų bandos (www.vz.lt).

Išanalizavus regionų aplinkos apsaugos departamento

valdybų duomenis apie laikomų laukinių gyvūnų skaičius, matyti aiški tendencija, jog daugiausia aptvarų yra Šiaulių valdybos kontroliuojamoje teritorijoje. Šio regiono valdybos kontroliuojamoje teritorijoje esantys aptvarai gausiausi ir juose laikomų gyvūnų skaičiumi. Nors mažiausiai laukinių gyvūnų aptvarų yra Alytaus valdybos kontroliuojamoje teritorijoje – mažiausiai laukinių gyvūnų nelaisvėje auginama Marijampolės teritorijoje.

Tyrimo metu atlikta anketinė anoniminė apklausa (anketa.lt) apie laukinių gyvūnų laikymo aptvaruose tikslus Lietuvoje parodė, kad jie nesikeičia jau dešimtmetį. Dažniausiai laukinių gyvūnų aptvarai steigiami produkcijos gavimo ir naudojimo tikslais, tą nurodė 53,1 % (n = 32) apklaustųjų, pažymėjusių, jog yra aptvarų savininkai. Antrasis aptvarų steigimo tikslas pagal populiarumą – rekreacija, taip teigė 28,1 % respondentų.

Net 71,9 % anoniminėje apklausoje dalyvavusių laukinių gyvūnų aptvarų turėtojų, pažymėjo patys esantys medžiotojai. Įsteigus aptvarą produkcijos gavimo ir naudojimo tikslu, – kaip pagrindinę veiklą savininkai pažymėjo gyvūnų pardavimą. Tyrimo dalyviai nurodė, jog šią veiklą vykdo patys, retai naudojamosi tarpininkų paslaugomis. Kiti tikslai, dėl kurių laikomi gyvūnai aptvaruose yra medžioklė, asmeniniai poreikiai, mėsos ir trofėjų pardavimas. Tarp retesnių tikslų – bandos didinimo tikslai arba rekreacinis aptvaras prie sodybos.

Pagal apklaustųjų atsakymus apie laukinių gyvūnų sumedžiotų aptvare mėsos tvarkymą, 30,8 % respondentų atsakė tai atliekantys kombinuotu būdu. Dažniausiai elniniai žvėrys sumedžiojami aptvare, o skerdiena tvarkoma tam leidimus turinčiose mėsos perdirbimo įmonėse. 15,4 % atsakiusiųjų paminėjo pardaviantys žalią mėsą, 7,7 % – mėsos gaminius.

Įvadas

1. Nuo leidimų išdavimo pradžios 1998 m., Lietuvoje išduoti 1165 leidimai laikyti laukinius gyvūnus nelaisvėje, 2011–2019 m. jų skaičius padidėjo beveik tris kartus, didžiausias leidimų laikyti laukinius gyvūnus aptvaruose išdavimo šuolis įvyko 2017 metais.

Kristina Puškoriūtė, Jolanta Stankevičiūtė

Captive Wild Animals in Lithuania: Review of 2011–2019

Summary

Wild animal fencing and enclosures are quite popular throughout Europe. In Lithuania, after the restoration of Independence, in 1998 it was approved “The procedure for the establishment and use of enclosures for wildlife” and in the end of that year there were already 9 enclosures for wild animals. In the last decade, the keeping of wild animals in captivity in Lithuania is getting more and more interest, as most of the kept species are not particularly demanding for storage conditions, in addition to those animals growing in Lithuania, are not severely discouraged Regulatory framework. The most suitable in our edge conditions for keeping in captivity, the best-suited wildlife is red deer (*Cervus elaphus*) and fallow deer (*Dama dama*), but more wild animals meet the criteria for keeping in enclosures. The aim of the study is to analyse the abundance of wild game in the various are as under control of the Lithuanian environmental protection agencies in the years 2011 to 2019 and to carry out an evaluation of the number of retrospective enclosures. It was found that in 2019, the, Department of Environmental Protection (AAD) Living Nature Licensing Department has issued 1165 permits to keep wild animals in captivity, but after assessing the number of withdrawals, etc., the owners of the operating enclosures was about 450.

Wild animals, captivity, aviaries, Department of Environmental Protection (AAD).

Gauta 2020 m. kovo mėn., atiduota spaudai 2020 m. balandžio mėn.

Kristina PUŠKORIŪTĖ. VDU Žemės ūkio akademijos Miškų ir ekologijos fakulteto magistrantūros studentė. Adresas: Studentų g. 11, LT-53362 Akademija, Kauno r. Tel. 864316171, el. paštas: kristina.puskoriute42@gmail.com.

Kristina PUŠKORIŪTĖ. Vytautas Magnus University Agriculture Academy, Graduate student at the Faculty of Forestry and Ecology. Address: Studentų g. 11, LT-53362 Akademija, Kaunas distr. Phone: +37064316171, e-mail: kristina.puskoriute42@gmail.com.

Jolanta STANKEVIČIŪTĖ. VDU Žemės ūkio akademijos, Miškų ir ekologijos fakulteto Miško biologijos ir miškininkystės instituto lektorė. Adresas: Studentų g. 11, LT-53362 Akademija, Kauno r. Tel. +370 37 752 276, el. paštas: jolanta.stankeviciute1@vdu.lt.

Jolanta STANKEVIČIŪTĖ. Vytautas Magnus University Agriculture Academy, Faculty of Forestry and Ecology, Lector of Institute of Forest Biology and Silviculture. Address: Studentų g. 11, LT-53362 Akademija, Kaunas distr. Phone: +370 37 752276, e-mail: jolanta.stankeviciute1@vdu.lt.

2. Pasitaikančius išduodamų leidimų ir faktiškai veiklą vykdančių aptvarų skaičiaus neatitikimus lemia keletas veiksnių: AAD valdybos neturi leidimų kopijų; ištuštėję aptvarai dėl afrikinio kiaulių maro sunaikintų šernų; veiklos atsisakymas (gyvūnai nebelaikomi), tačiau leidimas galiojantis; nepilnai įrengtas voljeras/aptvarys (nustatoma patikrinimų metu); skirtingoms gyvūnų rūšims išduoti atskiri leidimai, tačiau gyvūnai laikomi bendrai. Be to, ne visi aptvarų savininkai laikosi atskaitų pateikimo terminų, turi ne po vieną, tame tarpe ir nenaudojamą leidimą laikyti laukinius gyvūnus aptvaruose.

3. Svarbios, didesnio nei kituose regionuose, populiarumo steigti laukinių gyvūnų aptvarus Šiaulių regione priežastys: tradicija, gerai išvystytas žemės ūkis, palankios sąlygos įrengiant aptvarus naudoti ūkio žemės ūkio techniką bei darbo rinkoje laisvi žemės ūkio darbuotojai, galintys prisiimti papildoma darbo jėga bei kt.

4. Laukinių gyvūnų laikymo aptvaruose anoniminio anketinio tyrimo rezultatai parodė, kad gyvūnų laikymo tikslai nesikeičia jau dešimtmetį. Dažniausiai laukinių gyvūnų aptvarai steigiami produkcijos gavimo ir naudojimo tikslais. Nedideliems mėsos perdirbimo kiekiams mėsos perdirbimo patalpų įrengimas ūkyje išpildant veterinarinius reikalavimus ekonomiškai nenaudingas, be to, skundžiamasi didele biurokratine našta.

Literatūra

1. BALTRŪNAITĖ, L. Aptvaruose veisiamų kanopinių žvėrių biologijos ir elgsenos ypatumai, veisimo istorija ir dabartinė būklė Lietuvoje. Zoologijos magistro darbas. Vilnius, 1998.
2. BUMBLAUSKAS A. Senosios Lietuvos istorija: 1009–1795. Vilnius, 2005, p. 67.
3. <https://www.vz.lt/agroverslas/2018/03/03/lietuviskaelnininkyste-devynios-dalys-laisvalaikio-viena-verslo#ixzz6G1Rru700>
4. IVANAUSKAS M. Medžiojamųjų gyvūnų laikymas nelaisvėje Lietuvoje. Antrosios pakopos (magistrantūros) studijų baigiamasis darbas. ASU, 2016.
5. PĖTELIS K., BRAZAITIS G. Aptvaruose laikomos laukinės gyvūnijos daugiatisis naudojimas. 2005.